

τῆς ἐπόψεως ταύτης θὰ ἐνεφανίζετο ὁ σοσιαλισμὸς ἀποβλέπων εἰς τὸ νὰ σώσῃ τὸ ἄτομον, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὸν κατ' ἐπίφρασιν ὑφιστάμενον ἀτομικισμὸν τῆς ἐπὶ τοῦ φιλελευθερισμοῦ βασιζομένης κοινωνίας κινδυνεύει πλήρως νὰ ἀφανισθῇ.

47.—Τὰ ἀνωτέρω ἀφοροῦν τὴν οἰκονομικὴν συγκρότησιν τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας, ὅπως ἐμφανίζεται αὕτη ἐν τῇ «ἰδανικῇ» αὐτῆς μορφῇ. Ἐρωτᾶται ὁμῶς: ποῖον εἶναι τὸ πολιτικὸν σύστημα συγκροτήσεως τῆς κοινωνίας, τὸ ὁποῖον ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν τοιαύτην οἰκονομικὴν ὁργάνωσιν; Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας καὶ νὰ κρίνωμεν τὰς διαφόρους οὐτοπίας τῶν ἀναρχικῶν σοσιαλιστῶν, εἰς τὰς ὁποίας συγκαταλέγονται καὶ πολλοὶ αὐτῶν τούτων τῶν Μαρξιστῶν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν οὐτοπιῶν τούτων—καὶ ὡς οὐτοπία ἐμφανίζεται αὕτη αὕτη ἡ θεωρία τοῦ Lenin περὶ τῆς «συνηθείας», ἡ ὁποία, μεταβάλλουσα θεμελιωδῶς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, θὰ καταστήσῃ τοῦτον ἱκανόν, ὅπως χειραφετηθῇ πλήρως ἀπὸ πάσης ἀνάγκης κρατικοῦ καταναγκασμοῦ—, ἐπὶ τῇ βάσει οὐτοπιῶν ἀναρχικοῦ περιοχομένου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταλήξωμεν εἰς συμπεράσματα περὶ τῆς πολιτικῆς ὁργανώσεως τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας. Οἱ ἀναρχικοὶ εὐαγγελίζονται τὴν κατάργησιν πάσης ἐν γένει πολιτικῆς ὁργανώσεως. Ἡμεῖς θὰ ἀρκεσθῶμεν ἐνταῦθα εἰς τὸ νὰ ἐξετάσωμεν τὴν πολιτικὴν ἐκείνην μορφήν, ἡ ὁποία θεωρεῖται ἀνταποκρινομένη εἰς τὸ λεγόμενον μεταβατικὸν στάδιον τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Ὡς τοιαύτη μορφή ἐμφανίζεται τὸ σύστημα τῶν συμβουλίων, δι' οὗ ἐπεδιώχθη ἡ ἀντικατάστασις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος. Ἐξασφαλίζεται ἢ καὶ διευκολύνεται ἀπλῶς ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν συμβουλίων ἡ ἀνάδειξις τοῦ ἀληθοῦς ἀτόμου περισσότερον ἢ ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ;

Διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο πρέπει νὰ ὀρμηθῶμεν ἐκ τῆς πιστοποιήσεως τοῦ ἀναμφισβητήτου, καθ' ἡμᾶς, γεγονότος, ὅτι τὸ σύστημα τῶν συμβουλίων δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς ἀπὸ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος. Δύο εἶναι αἱ μορφαί, ὑφ' αἷς ἐνεφανίσθη μέχρι τοῦδε τὸ σύστημα τοῦτο. Ἡ πρώτη καὶ γνησία αὐτοῦ μορφή εἶναι ἡ συνδεδεμένη πρὸς τὴν ὀμαδικὴν δικτατορίαν ὀρισμένης τάξεως, εἰδικῶς δὲ τοῦ προλεταριάτου. Τὰ συμβούλια τῶν στρατιωτῶν, ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζεται τὸ κυβερνητικὸν σύστημα τῆς σοβιετικῆς Ρωσσίας, συνιστοῦν τὴν γνησίαν μορφήν τοῦ νέου τούτου συστήματος, μορφήν, ἣτις θεωρεῖται μάλιστα ἀναγομένη εἰς τὴν παράδοσιν τῶν κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν συμπληχθειςῶν λεσχῶν

τῶν Ἰακωβίνων. Αἱ λέσχαι αὗται ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην καὶ ἀκατέργαστον ὕλην, ἀπὸ τῆς συστηματικῆς διαμορφώσεως τῆς ὁποίας ἐξεπήδησεν ὁ πάγιος θεσμὸς τῶν συμβουλίων. Τὸ σύστημα τῶν συμβουλίων ἐν τῇ γνησίᾳ αὐτοῦ μορφῇ ἴσχυσε καὶ ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς πρὸς τὴν λῆξιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου συνδυασθείσης γερμανικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ δευτέρα μορφή, ὑφ' ἣν ἐμφανίζεται ἰσχυρὸν τὸ νέον τοῦτο σύστημα, εἶναι μεικτὴ : εἶναι ἡ μορφή τῶν λεγομένων συνήθως οἰκονομικῶν συμβουλίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκπροσωποῦνται πᾶσαι αἱ παραγωγικαὶ τῆς κοινωνίας τάξεις. Ἡ μορφή αὕτη εἰσήχθη ὡς θεσμὸς τοῦ ἀστικοῦ πολιτειακοῦ καθεστῶτος καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν διευκόλυνσιν οὐχὶ τῆς δικτατορίας ὠρισμένης τάξεως, ἀλλὰ τῆς συμφιλίωσεως τῶν διαφόρων τάξεων πρὸς ἀλλήλας. Τὸ γερμανικὸν σύνταγμα τῆς 11ης Αὐγούστου 1919 προέβλεψεν ἐν ἄρθρῳ 165 τὴν ἴδρυσιν μονίμων ἐργατικῶν ὀργανώσεων ἀναλόγων πρὸς τὰς ἐπιμελητηριακὰς ὀργανώσεις τῆς τάξεως τῶν βιομηχάνων καὶ ἐμπόρων, ὀργανώσεων τοπικῶν, αἱ ὁποῖαι, συγκορυφούμεναι εἰς μίαν κεντρικὴν ὀργάνωσιν, εἰς τὸ ἐργατικὸν συμβούλιον τοῦ κράτους, ἀποτελοῦν μετὰ τῶν ἀντιστοίχως ὑφισταμένων κεντρικῶν ἀντιπροσωπειῶν τῶν ἄλλων ἐπαγγελματικῶν τάξεων τὸ κεντρικὸν οἰκονομικὸν συμβούλιον τοῦ κράτους. Ὁ θεσμὸς ὁμοῦς οὗτος τῶν μεικτῶν συμβουλίων, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀπομακρύνεται τοῦ ὄψιστου προτύπου τοῦ κατὰ τὴν ἀρχήν, ἣτις διέπει τὴν σύνθεσιν τῶν συμβουλίων τούτων, στερεῖται καὶ τοῦ κύρους, πρὸς τὸ ὁποῖον εἶναι συνδεδεμένη ἡ ὑπαρξίς του ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ προλεταριακοῦ κράτους. Τὸ οἰκονομικὸν συμβούλιον ὡς θεσμὸς τοῦ ἀστικοῦ κράτους εἶναι σῶμα ἀπλῶς γνωμοδοτικὸν καὶ γνωμοδοτεῖ συγκεκριμένως ἐπὶ νομοσχεδίων ἀναφερομένων εἰς τὴν κοινωνικὴν ἢ καὶ ἐν γένει τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν. Ἡ διαφορὰ ὁμοῦς αὕτη τοῦ μεικτοῦ συστήματος τῶν ὑπὸ τὸ ἀστικὸν καθεστῶς λειτουργούντων οἰκονομικῶν συμβουλίων πρὸς τὸ γνήσιον σοβιετικὸν σύστημα, ὅσονδήποτε καὶ ἐὰν εἶναι μεγάλη, δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα ἰδιαιτέρως. Τὸ ἐρώτημα, εἰς τὸ ὁποῖον δέον ἐνταῦθα πρωτίστως νὰ δοθῇ ἀπάντησις, εἶναι τοῦτο : διαφέρουν αἱ δύο αὗται μορφαὶ τοῦ συστήματος τῶν συμβουλίων ὡς πρὸς τὴν ἀρχήν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας συντελεῖται ἡ ἐπιλογή καὶ ἀνάδειξις τῶν ἡγετῶν ; Δὲν νομίζομεν, ὅτι ὑπάρχει ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο οὐσιώδης τις διαφορὰ μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶν συμβουλίων καὶ τῶν γνησίων συμβουλίων τοῦ προλεταριακοῦ κράτους. Εἰς τοὺς κόλπους βεβαίως τῶν μεικτῶν οἰκονομικῶν συμβουλίων—δεδομένου, ὅτι ταῦτα εἶναι γνωμοδοτικὰ καὶ δὲν ἀποτελοῦν ἄμεσον φορέα πολιτειακῆς ἐξουσίας—ἡ ἀνά-

᾿δειξις ἡγετῶν δὲν εἶναι δυνατὸν κατ' ἀρχὴν νὰ ἔχη γενικωτέραν πολιτικὴν σημασίαν. Τὰ συμβούλια ταῦτα—ὅπου ἰσχύουν—τείνουν νὰ μεταβληθοῦν εἰς ἀπλᾶ γραφεῖα οἰκονομικῶν μελετῶν ἢ εἰς ἐπιτροπὰς ἀκαδημαϊκῶν συζητήσεων. Πάντως, εἰάν ὑπάρχη κατ' ἀρχὴν ἡ πιθανότης ἢ ἡ ἀνάγκη ἀναδείξεως ἡγετῶν, ἢ ἀνάδειξις τούτων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεται εἰ μὴ ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχῶν συγγενῶν πρὸς ἐκεῖνας, αἵτινες διέπουν καὶ τὰς γνησίας σοβιετικὰς ὀργανώσεις. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις πρόκειται περὶ συλλογικῶν σωμάτων στενῆς τοπικῆς συγκροτήσεως, τὰ ὅποια συγκορυφῶνται ἐν τέλει (εἴτε ἀπ' εὐθείας, εἴτε διὰ τῆς παρεμβολῆς καὶ ἄλλων τοπικῶς εὐρυτέρων ὀργανώσεων) εἰς τὸ κεντρικὸν συμβούλιον ὀλοκλήρου τοῦ κράτους. Καὶ ἐρωτᾶται ἤδη : ἐξασφαλίζεται εἰς τοὺς κόλπους τῶν συμβουλίων τούτων ἡ ἀνάδειξις τοῦ πνευματικῶς ἀνωτέρου, τῆς ἀληθοῦς ἀτομικότητος περισσότερον ἢ ὅσον ἐξασφαλίζεται ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ ;

Δὲν εἶναι ἐστερημένον σημασίας τὸ γεγονός, ὅτι παρ' ἡμῖν τὸ οἰκονομικὸν συμβούλιον—ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ θεσμοῦ τοῦ ἀστικῶν κράτους, κράτους διατηροῦντος καὶ τὸν θεσμὸν τοῦ κοινοβουλίου—χαρακτηρίζεται συνήθως ὡς «παρακοινοβούλιον». Ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος εἶναι λίαν ἐπιτυχής, διότι ἀποκαλύπτει τὴν οὐσίαν τοῦ νέου τούτου ἀντιπροσωπευτικοῦ συστήματος. Κατὰ βάθος ἡ ἀρχή, ἐφ' ἧς βασίζεται τὸ σύστημα τῶν συμβουλίων, δὲν διαφέρει τῆς ἀρχῆς, ἀφ' ἧς ἀρύεται τὴν ἰσχύν του ὁ κοινοβουλευτισμός. Τὸ σύστημα μάλιστα τῶν συμβουλίων, ἀναγόμενον—ὅπως ἀνάγει τοῦτο τὸ προλεταριακὸν κράτος—εἰς σύστημα κυβερνητικόν, ὅχι μόνον δὲν αὐξάνει, ἀλλὰ περιορίζει, δύναται τις εἰπεῖν, τὰς πιθανότητας ἀναδείξεως τοῦ ἀληθῶς ἀνωτέρου ἀτόμου, τὰς ὁποίας ἐμφανίζει ὁ κοινοβουλευτισμός, δηλαδὴ εἶναι σύστημα κοινοβουλευτικώτερον αὐτοῦ τούτου τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ. Εἰς τὴν παρατήρησιν αὐτὴν ὀδηγοῦν ἡμᾶς κυρίως αἱ ἐξῆς σκέψεις :

Ὅ,τι καθιστᾶ ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος δυσχερῆ τὴν ἀνάδειξιν τοῦ ἀληθῶς ἀνωτέρου ἀτόμου εἶναι ἡ σχέσις ἐξαρτήσεως ἀφ' ἑνὸς μὲν μεταξὺ ἐκλογέως καὶ ἐκλεγομένου, ἀφ' ἑτέρου δὲ μεταξὺ τοῦ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ ἀναδεικνυομένου ἡγέτου καὶ τῶν ἀναδεικνυόντων τοῦτων ὀπαδῶν. Ἀμφότεραι αἱ σχέσεις αὗται προϋποθέτουν συμβιβασμούς, ὑπόχωρήσεις, σκοπιμότητα. Ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι εἰς θέσιν—καὶ εἶναι σπανίως εἰς θέσιν—νὰ παραβιάσῃ τοὺς φραγμοὺς τούτους τῆς κοινοβουλευτικῆς συμβατικότητος, καταπνίγεται, παραμερίζεται. Ὅπου—καὶ τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ

μεγάλα ἰδία κράτη—ὑπάρχουν ὀργανωμένα κόμματα διαρκείας (τὰ λεγόμενα κόμματα ἀρχῶν), ἐκεῖ τὸ ἄτομον ἢ δεσμεύεται ὑπὸ ὀρισμένης παραδόσεως ἢ—ὅπερ ἀσυγκρίτως χειρότερον—εἶναι ὑποτεταγμένον εἰς γραφειοκρατικῶς συγκεκροτημένον σύστημα κομματικῆς ὀργανώσεως. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἐκλογεῖς εἶναι εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὑποχρεωμένοι νὰ εὐρίσκωνται πρὸς τετελεσμένων γεγονότων. Ὁ κατάλογος τῶν ὑποψηφίων καὶ—ὅπου ἰσχύει τὸ σύστημα τῆς ἀναλογικῆς ἐν τῇ αὐστηρᾷ αὐτοῦ μορφῇ—ἡ σειρά τῶν ὑποψηφίων ἐν τῷ καταλόγῳ ὀρίζονται ὑπὸ τῶν μονίμως λειτουργούντων κέντρων, κέντρων, τῶν ὁποίων ἡ γραφειοκρατικὴ συγκρότησις καταπνίγει συνήθως πᾶν ὅ,τι προβάλλει μὲ τὸ κῦρος τῆς ἀτομικότητος. Καὶ ἡ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ συντελουμένη ἐπιλογή τῶν ἡγετῶν εἶναι συνήθως προοδικασμένη ὑπὸ τῆς κομματικῆς γραφειοκρατίας. Ἀλλὰ καὶ ὅπου δὲν ἰσχύουν τὰ κόμματα διαρκείας, δηλαδή καὶ ἐκεῖ, ὅπου τὸ ἄτομον ἐμφανίζεται περισσότερο ἐλεύθερον, ἡ ἐλευθερία αὕτη ὑπάρχει μόνον κατ' ἐπίφασιν. Ὁ Max Weber θεωρεῖ κατ' ἀρχὴν μεγαλειτέραν τὴν πιθανότητα τῆς ἀναδείξεως «χαρισματικοῦ» ἡγέτου ἐκεῖ, ὅπου ἡ κοινοβουλευτικὴ ζωὴ δὲν φέρεται ὑπὸ κομμάτων διαρκείας¹. Δὲν ἀμφισβητοῦμεν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ πιθανότης αὕτη εἶναι μεγαλειτέρα. Καὶ αὕτη ὅμως ἡ σχετικῶς μεγαλειτέρα πιθανότης εἶναι, κατ' ἀρχὴν ἐξεταζομένη, μικρά.

Ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ ζωὴ μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ εὐγλώττως. Ὁ πολιτευόμενος εἶναι ἐξηρητημένος ἐκ τῆς εὐνοίας ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι χορηγοῦν τὴν εὐνοιάν των συνήθως μόνον, ἐφ' ὅσον ἔτυχον ἢ ἐλπίζουν, ὅτι θὰ τύχουν ἐκδουλεύσεως προσωπικῆς. Αὕτη αὕτη ἡ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ συντελουμένη ἀνάδειξις τῶν ἡγετῶν ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς ἐκ τῶν προσωπικῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας θὰ προσφέρουν οὗτοι εἰς τοὺς ἐν τῷ κοινοβουλίῳ φίλους των. Παντοῦ ἡ προσωπικὴ ἐξυπηρέτησις, ὁ συμβιβασμός, ἡ συναλλαγὴ. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης τοῦ συμβιβασμοῦ καὶ τῆς συναλλαγῆς δυσκόλως βεβαίως ἐπικρατεῖ τὸ ἄτομον, δυσκόλως νικᾷ τὸ ἀληθὲς χάρισμα. Ἐὰν δὲν εἶναι τὸ ἄτομον εἰς θέσιν νὰ παραβιάσῃ τὰς κοινοβουλευτικὰς ταύτας συνθήκας—(καὶ παραβιάζον αὐτάς, ἀναδεικνύεται οὐσιαστικῶς καθ' ὑπέροβασιν τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ)—ὑποκύπτει καὶ καταπνίγεται.

Παρὰ ταῦτα ὅμως, ὁ κοινοβουλευτισμὸς διατηρεῖ ἔχνος τι ἀνεξαρτησίας τοῦ ἐν τῷ πλαισίῳ αὐτοῦ ἀγωνιζομένου καὶ ἀναδεικνυομένου.

1) Περὶ Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, ἐν «Grundriss der Sozialökonomik», Tübingen 1922, σ. 770.

Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν συνταγμάτων, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν ὁποίων ἀνεπτύχθη καὶ ἐπεκράτησεν ὁ κοινοβουλευτισμός, ὑπάρχουν—ἔστω καὶ τυπικῶς—διατάξεις θεσπίζουσαι τὸ ἀνεύθυνον τῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεγόμενων ἀντιπροσώπων, τονιζομένου μάλιστα συνήθως ῥητῶς, ὅτι ὁ ἐκλεγόμενος ἀντιπρόσωπος ἐκπροσωπεῖ ὁλόκληρον τὸ «ἔθνος», ὁλόκληρον τὸν λαὸν καὶ ὄχι ἀπλῶς τοὺς ἀναδείξαντας τοῦτον ἐκλογεῖς. Καὶ εἰς ἐκεῖνα ἀκόμη τῶν νεωτάτων συνταγμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα εἰσῆχθη ὁ θεσμός τῆς διαλύσεως τοῦ κοινοβουλίου ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἡ διάλυσις αὕτη δὲν σημαίνει ἀντίκλησιν ὠρισμένων ἐκ τῶν λαϊκῶν ἀντιπροσώπων, ἀνάκλησιν γινομένην εἰδικῶς μόνον ὑπὸ τῶν ἐκλεξάντων τούτους εἰς τὰς τελευταίας ἐκλογάς, ἀλλὰ σημαίνει διάλυσιν ὁλοκλήρου τοῦ κοινοβουλίου, διάλυσιν, εἰς ἣν προβαίνει ὑφ' ὠρισμένας τυπικὰς προϋποθέσεις διὰ δημοψηφίσματος ὁλόκληρος ὁ λαός. Ἄν καὶ εἶναι γνωστόν, ὅτι αἱ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ λαϊκοῦ ἀντιπροσώπου θεσπίζουσαι συνταγματικαὶ διατάξεις ἀποτελοῦν ἀπλοῦν τύπον, ἂν καὶ εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ ἐκλεγείς ἀντιπρόσωπος—παρὰ τὰ ἐν τῇ νομικῇ θεωρίᾳ ἰσχύοντα—δεσμεύεται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον οὐσιαστικῶς καὶ ἠθικῶς ὑπὸ ἐντολῶν, πάντως ἡ ὑπαρξις τῆς ἔστω καὶ τυπικῶς μόνον θεσπιζομένης ἀνεξαρτησίας δὲν εἶναι τελείως ἀσήμαντος. Τὸ πεπρωκισμένον δι' ἰδιαιτέρου πολιτικοῦ χαρίσματος ἄτομον ἔχει τὴν πιθανότητα, ὅπως μεταβάλῃ τὸν τύπον τοῦτον εἰς οὐσίαν.

Ὑπὸ τὸ καθεστὸς τῶν συμβουλίων ἡ πιθανότης αὕτη εἶναι ἀσυγκρίτως μικροτέρα. Ἐὰν ὁ κοινοβουλευτισμός διατηρῇ τοῦλάχιστον τὸν τύπον καὶ τὸ πρόσημα τῆς ἀνεξαρτησίας, τὸ σύστημα τῶν συμβουλίων (ὡς σύστημα κυβερνητικόν, δηλαδή ὅπως ἰσχύει ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ προλεταριακοῦ σήμερον κράτους) ἀπαλλάσσεται αὐτοῦ τούτου τοῦ τύπου, αὐτῶν τούτων τῶν προσχημάτων τῆς ἀνεξαρτησίας. Τὸ σύστημα τῶν συμβουλίων βασιίζεται ἐπὶ τῆς θεσπισθείσης ὑπὸ τοῦ σοβιετικοῦ πολιτεύματος ἀρχῆς τῆς πλήρους (δηλαδή καὶ τυπικῶς προβλεπομένης) ἐξαρτήσεως τοῦ ἐκλεγόμενου ἀπὸ τοῦ ἐκλογέως του, ἐξαρτήσεως, διὰ τῆς νομικῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ὁποίας χορηγεῖται μάλιστα εἰς τοὺς ἐκλογεῖς τὸ δικαίωμα, ὅπως ἀνακαλῶσι τὸν ἀντιπρόσωπόν των πρὸ τῆς λήξεως τῆς θητείας αὐτοῦ. Ὁ ἀντιπρόσωπος ἐμφανίζεται ὄχι μόνον οὐσιαστικῶς—ὅπως ὑπὸ τὸ καθεστὸς τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ—, ἀλλὰ καὶ τυπικῶς ὡς φορεὺς ὠρισμένης ἐντολῆς, τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατὸν—ὁποτεδῆποτε θελήσῃ—να ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτοῦ τὸ ἐκλέξαν αὐτὸν σῶμα.

Βλέπομεν λοιπόν, ὅτι τὸ σύστημα τῶν συμβουλίων ὡς σύστημα κυβερνητικὸν ἐμφανίζεται κοινοβουλευτικῶς ἀκραιφνέστερον τοῦ κοινο-

βουλευτισμοῦ. Ἐὰν ὁ κοινοβουλευτισμὸς δεσμεύῃ ἀπλῶς, τὸ σύστημα τῶν συμβουλίων καταπνίγει σχεδὸν πλήρως τὸ ἄτομον. Ὑπὸ τὸ κοινοβουλευτικὸν καθεστῶς ἢ ἀποσκίρτησις τοῦ βουλευτοῦ ἀπὸ τοῦ κόμματος, ὡς ὀπαδὸς τοῦ ὁποίου ἐξελέγη, καὶ ἢ προσχώρησις τούτου εἰς ἄλλο κόμμα, γεννᾷ μόνον οὐσιαστικῶς—οὐχὶ δὲ τυπικῶς—τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως παραιτηθῇ τοῦ βουλευτικοῦ του ἀξιώματος. Ἡ ὑποχρέωσις μάλιστα αὕτη τηρεῖται συνήθως μόνον εἰς τὰ κράτη ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἢ κοινοβουλευτικὴ ζωὴ ἔχει ὡς φορεῖς αὐτῆς κόμματα διαρκείας καὶ σταθερᾶς ιδεολογικῆς κατευθύνσεως. Ἐὰν ὁ βουλευτὴς δὲν ἔχει συνείδησιν τῆς οὐσιαστικῶς ὑφίσταμένης ὑποχρεώσεως, ὅπως παραιτηθῇ, οἱ ἐκλέξαντες τοῦτον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸν ἀνακαλέσουν. Μόνον εἰς τὰς ἐπομένας ἐκλογὰς δύνανται οὗτοι νὰ τιμωρήσουν τὸν ἀπιστήσαντα ἀντιπρόσωπόν των, καταψηφίζοντες τοῦτον. Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν συμβουλίων τὰ πράγματα μεταβάλλονται. Ἡ ἐξάρτησις τοῦ ἐκλεγομένου ἀπὸ τοῦ ἐκλογέως του εἶναι ἔτι μεγαλειτέρα, εἶναι σχεδὸν πλήρης. Ἡ διδομένη εἰς αὐτὸν ἐντολὴ εἶναι κατηγορηματικὴ. Ἐὰν τὸ κυβερνητικὸν σύστημα τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ διέπεται ὑπὸ τοῦ προσήματος τοῦλάχιστον τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἀτόμου, τὸ κυβερνητικὸν σύστημα τῶν συμβουλίων ἀρνεῖται καὶ τυπικῶς τὴν ἀνεξαρτησίαν ταύτην. Ἡ πιθανότης τῆς ἀναδείξεως τοῦ ἀληθῶς μεγάλου ἀτόμου εἶναι ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν συμβουλίων ἔτι μικροτέρα ἢ ὑπὸ τὸ κοινοβουλευτικὸν καθεστῶς. Ἐὰν ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ σοβιετικοῦ κράτους ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε καὶ ὑπάρχει στάδιον ἀναδείξεως ἀληθῶς μεγάλων ἀτόμων εὐρύτερον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ὑπὸ τὸν κοινοβουλευτισμὸν, τοῦτο ὀφείλεται ὅχι εἰς τὸ σοβιετικὸν σύστημα, ἀλλ' εἰς τὸ γεγονός, ὅτι τοῦτο ὡς σύστημα κυβερνητικὸν ἰσχύει σχεδὸν μόνον τύποις. Ἡ Ρωσσία δὲν κυβερνᾶται ὑπὸ τῶν συμβουλίων, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, τὸ δὲ κόμμα τοῦτο, ὀργανωμένον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κριτηρίου ὠρισμένης ιδεολογικῆς ἀριστοκρατίας καὶ αὐστηρῶς περιορισμένον εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν του, ἔχει καλλιεργήσει ἰδιαιτέρως τὸν τρόπον τῆς ἐπιλογῆς τῶν ἡγετῶν, ἐπιλογῆς βασιζομένης ἐπὶ τῆς καθαρᾶς μόνον ιδεολογίας. Οἱ Λένιν, Τρότσκυ, Ζηνόβιεφ, Καμένεφ, Τσιτσέριν, Λουνατσάρσκι καὶ Στάλιν—προσωπικότητες, τὰς ὁποίας οὐδὲν κοινοβούλιον κατῴρθωσε μέχρι τοῦδε νὰ ἀναδείξῃ ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ—ἀνεδείχθησαν οὐχὶ διὰ τῶν συμβουλίων, ἀλλὰ διὰ τοῦ κόμματος. Ὁ Στάλιν ἐκυβέρνησε μέχρι τινὸς τὴν Ρωσσίαν, χωρὶς νὰ μετέχη συμβουλίου τινος. Καὶ σήμερον ἄλλωστε, ὅποτε ἐμφανίζεται ὡς μέλος—καὶ δὴ ὡς ἀπλοῦν

μέλος, οὐχὶ ὡς πρόεδρος—τοῦ συμβουλίου ἐργασίας καὶ ἀμύνης, κυβερνᾷ τὴν Ρωσσίαν οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτὴν, ἀλλ' ὡς γενικὸς γραμματεὺς τοῦ κόμματος. Τὸ νὰ εἰσέλθῃ τις εἰς τὸ κόμμα εἶναι ἐξαιρέτως δυσχερές. Οἱ πλεῖστοι τῶν ὑπάλληλων τοῦ κράτους δὲν εἶναι μέλη αὐτοῦ. Φορεὺς τῆς ἰδέας τοῦ κράτους οὔτε ὁ δημόσιος ὑπάλληλος εἶναι, οὔτε τὸ μέλος τῶν συμβουλίων, ἀλλὰ τὸ μέλος τοῦ κόμματος.¹

48.—Τὸ ἄτομον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ πλήρως εἰ μὴ ὡς φορεὺς χαρισματικῆς ἐξουσίας. Διὰ νὰ νοηθῇ πλήρως τὸ συμπέρασμα τοῦτο, εἰς τὸ ὅποῖον καταλήγουν αἱ περὶ ἀτομικισμοῦ γενικαὶ παρατηρήσεις ἡμῶν, πρέπει νὰ συνδυάσωμεν αὐτὸ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Max Weber περὶ χαρίσματος καὶ—ὅπως λέγει οὗτος—«χαρισματισμοῦ». Ἡ διδασκαλία αὕτη, συνδεομένη πρὸς τὴν ὅλην θεωρίαν αὐτοῦ περὶ τῶν μορφῶν ἢ μᾶλλον τῶν «ἰδανικῶν τύπων» τῆς ἐξουσίας, θὰ ὀδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ γνωρίσωμεν μίαν ἐκ τῶν λαμπροτέρων σελίδων τῆς ἱστορίας τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν.²

Ἡ ἐξουσία, συγκεκριμένως δὲ ἡ ἀσκησις ἐξουσίας (ἐξουσίας οἰασδῆποτε φύσεως) εἶναι δυνατόν, κατὰ τὸν Max Weber, νὰ βασίζεται ἐπὶ τριῶν διαφορῶν πρὸς ἀλλήλας ἀρχῶν: ἢ ἐπὶ ἀρχῆς αὐστηροῦς λογικῆς, δηλαδή ἀρχῆς, δι' ἧς ἡ ἐξουσία ἐμφανίζεται φερομένη ὑπὸ αὐστηρῶν λογικῶν κανόνων, ἢ ἐπὶ ἀρχῆς συναισθηματικῆς, εἰδικώτερον δὲ χαρισματικῆς, ἢ τέλος ἐπὶ τῆς παραδόσεως. Αἱ τρεῖς αὗται ἀρχαὶ ἀνταποκρίνονται μάλιστα γενικώτερον καὶ εἰς τὰς τρεῖς γενικὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι συνιστοῦν τὰ ἐλατήρια, δηλαδή τὰ «νοήματα» (τὴν «νοηματικὴν συγκρότησιν») πάσης ἀνθρωπίνης δράσεως. Ἡ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως γενικὴ θεωρία τοῦ Max Weber, δι' ἧς μάλιστα ἐτέθη ὀριστικῶς πλέον τὸ ἀντικείμενον τῆς κοινωνιολογίας ὡς ἰδιαιτέρας ἐπιστήμης, ἀποδεικνύει σαφῶς, ὅτι τὰ ἐλατήρια τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως δὲν εἶναι (ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν εἶναι πάντοτε) αἰτίαι μηχανικά, αἰτίαι δυνάμεναι νὰ συλληφθοῦν φυσικοἐπιστημονικῶς, ἀλλ' εἶναι—ὅπως ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω—νοήματα καὶ «νοηματικαὶ ἀλληλουχίαι».

Ἡ ἀναγωγὴ τοῦ φαινομένου τῆς ἐξουσίας εἰς τρεῖς διαφοροὺς ἀρχάς, ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ἐν τῇ πραγματικότητι συγχέονται συνήθως πρὸς ἀλλήλας καὶ συλλαμβάνονται κυρίως ὡς «ἰδανικοὶ τύποι» (δηλαδή ὡς ἰδανικὰ κριτήρια τῆς πραγματικότητος), ὀδηγεῖ τὸν Max Weber

1) Πρὸβλ. σχετικῶς καί: Adolf Grabowsky, Bolschewismus, ἐν: «Handwörterbuch der Soziologie», Stuttgart 1931, σ. 85.

2) Πρὸβλ. γενικῶς Max Weber, op. cit.

εἰς τὸ νὰ πιστοποιήσῃ καὶ τὰς ἀντιστοιχοῦσας μᾶλλον ἢ ἦτον εἰς ἑκάστην τῶν ἀρχῶν τούτων ἔξωτερικὰς μορφὰς ἐξουσίας. Ἡ πρὸς αὐστηρῶς λογικὰ ἐλατήρια ἀνταποκρινομένη ἔξωτερικὴ μορφή ἐξουσίας εἶναι ἢ ἐφ' ὀλοκλήρου συγκροτήματος νομικῶς προβλεπομένων σχέσεων βασιζομένη ἐξουσία, ἧς κυρία ἐκδήλωσις εἶναι ἡ γραφειοκρατία. Πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς παραδόσεως βασιζομένην ἐξουσίαν ἀνταποκρίνεται κατ' ἐξοχὴν ἡ μορφή τῆς κληρονομικῶς μεταβιβαζομένης πατριαρχικῆς καὶ βασιλικῆς ἐξουσίας. Καὶ ἡ ἐν τῷ πλαισίῳ δημοκρατικῶν πολιτευμάτων ἀναπτυσσομένη κοινοβουλευτικὴ ὀργάνωσις βασίζεται ἐν πολλοῖς ἐπιτοιαύτης ἐξουσίας, δηλαδή ἐξουσίας δεσμευούσης αὐτὸν τοῦτον τὸν φορέα τῆς, αὐτὸν τοῦτον τὸν ἀσκοῦντα τὴν ἐξουσίαν. Τὰ κοινοβουλευτικὰ κόμματα, ἂν καὶ ἰδρύνονται συνήθως ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν χαρισματικῶς ἀναδεικνυομένου ἡγέτου, καταλήγουν εἰς τὸ νὰ ἀντλοῦν τὴν ἐξουσίαν τῶν ἢ ἐκ παραδόσεως ἢ ἐξ αὐστηρῶς λογικῶς συγκεκριημένου γραφειοκρατικοῦ συστήματος. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις εἶναι τὸ ἄτομον ὑποτεταγμένον εἰς δυνάμεις ἀντιατομιστικὰς. Ἡ μόνη μορφή ἐξουσίας, ἡ ὁποία σημαίνει τὸν θρίαμβον τοῦ ἀτόμου, εἶναι ἡ χαρισματικὴ ἐξουσία.

Ταῦτα ἐν γενικαῖς γραμμαῖς περὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον διαίρει ὁ Max Weber τὸ φαινόμενον τῆς ἐξουσίας. Ἡ διαίρεσις αὕτη βασίζεται βεβαίως ἐπὶ πολλῶν καὶ λεπτοτάτων παρατηρήσεων, εἰς τὰς ὁποίας προβαίνει ὁ Max Weber, ὁρμώμενος ἀπὸ τῆς πλήρους γνώσεως ὀλοκλήρου τῆς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς, θρησκευτικῆς, καλλιτεχνικῆς καὶ ἐν γένει πνευματικῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἐνταῦθα, ὅπως δύσωμεν εἰκόνα — ἔστω καὶ ἀμυδρὰν — τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον προβαίνει ὁ Max Weber εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς θεωρίας του. Θὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὸ νὰ μελετήσωμεν ἀπλῶς τὴν εἰδικὴν περὶ χαρισματικῆς ἐξουσίας διδασκαλίαν του.¹

49.— Ἡ γραφειοκρατικὴ συγκρότησις τῆς ἐξουσίας εἶναι, κατὰ τὸν Max Weber, φαινόμενον, τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς, ὅπως καὶ τὸ φαινόμενον τῆς ἀνταγωνιζομένης πολλάκις ταύτην πατριαρχικῆς, δηλαδή ἐπὶ τῆς παραδόσεως βασιζομένης ἐξουσίας—ἔχει ὡς κύριον αὐτοῦ χαρακτηριστικὸν τὴν μονιμότητα καὶ τὴν διάρκειαν. Μὲ ἄλλας λέξεις: τόσον ἡ γραφειοκρατικὴ ὅσον καὶ ἡ πατριαρχικὴ μορφή τῆς ἐξουσίας εἶναι «μορφαὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς». Ἡ πατριαρχικὴ εἰδικῶς ἐξου-

1) Πρὸβλ. κυρίως: Max Weber, op. cit., σ. 753—778.

σία πηγάζει ἐκ τῆς ἀνάγκης, ὅπως καλύπτονται αἱ διαρκῶς ἐπαναλαμβάνόμεναι κανονικαὶ ἀνάγκαι τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ γνωρίζει ὡς φρυσικὸν αὐτῆς περιβάλλον τὴν οἰκονομίαν καὶ δὴ τοὺς κλάδους αὐτῆς ἐκείνους, τῶν ὁποίων αἱ ἀπαιτήσεις ἱκανοποιοῦνται διὰ κανονικῶν καὶ καθημερινῶν μέσων. Ἡ γραφειοκρατικὴ ἐξουσία δὲν σημαίνει ἐπίσης εἰ μὴ τὴν λογικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν αὐτῶν ἀναγκῶν, χάριν τῶν ὁποίων γεννᾶται καὶ ἡ πατριαρχικὴ ἐξουσία. Τὸ γραφειοκρατικὸν σύστημα εἶναι ὡσαύτως σύστημα διαρκείας καὶ ἀποβλέπει, βασιζόμενον ἐπὶ λογικῶς συγκεκροτημένων κανόνων, εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἀναγκῶν δυναμένων νὰ προϋπολογισθοῦν, ἀναγκῶν διαρκείας. Ἡ ἱκανοποίησις πάσης ἀνάγκης ὑπερβαίνουσης τὰς ἀπαιτήσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς προῆλθεν ἀντιθέτως — καὶ ἄλλοτε μάλιστα περισσότερον ἢ σήμερον — ἀπὸ ἐξουσίας μὴ βασιζομένης ἐπὶ παραδόσεως ἢ λογικῆς συγκεκροτήσεως, ἀπὸ ἐξουσίας χαρισματικῆς. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν γραφειοκρατικὴν εἰδικῶς ἐξουσίαν, ἡ χαρισματικὴ ἐξουσία δὲν γνωρίζει σκοποὺς καὶ ὄρια ἄλλα πλὴν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα τίθενται ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ φορέως της. Ὁ φορεὺς τοῦ χαρίσματος ἀναλαμβάνει ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν, εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ὁποίων ἐτάχθη, καὶ ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν ἄλλων ὑπακοὴν πηγάζουσαν ἀπὸ μόνης τῆς ἀποστολῆς, ἢ ὁποῖα ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἔσωθεν καὶ οὐχὶ ἔξωθεν. Ἐὰν οἱ ἄλλοι, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται, δὲν ἀναγνωρίζουν τὴν ἀποστολὴν του, τότε αἱ ἀπαιτήσεις του συντρίβονται. Ἐὰν οἱ ἄλλοι ἀναγνωρίσουν τὴν σημασίαν τῆς ἀποστολῆς του, τότε ἀσχεῖ οὗτος τὴν ἐξουσίαν του, ἐφ' ὅσον κατορθώνει νὰ δαμάξη τοὺς ἄλλους, ἀποσπῶν τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἀναγνώρισίν των. Ἡ ἀναγνώρισις ὅμως αὐτῆ — καὶ τοῦτο τονίζει ὁ Max Weber ἰδιαιτέρως — δὲν πηγάζει πράγματι ἀπὸ τῆς θελήσεως τῶν ἄλλων, δὲν εἶναι οὕτως εἰπεῖν προῖόν ἐκλογῆς, εἰς ἣν προβαίνουν οἱ ἄλλοι ἐλευθέρως, ἀλλ' ἀντιστρόφως: ἡ ἀναγνώρισις τοῦ χαρισματικῶς ἀναδεικνυομένου ἀποτελεῖ καθῆκον ἐκείνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται ἢ πρὸς τὸ ὄνομά του συνδεομένη ἐπαγγελία. Ὁ χαρισματικὸς ἦρωας δὲν ἀντλεῖ τὴν ἐξουσίαν του ἀπὸ κανόνας καὶ ὀργανισμούς, ὡς ἡ ὑπηρεσιακὴ «ἀρμοδιότης», οὔτε ἀπὸ παραδεδομένην συνήθειαν, ἀλλὰ διατηρεῖ ταύτην, ἐφ' ὅσον διατηροῦνται πράγματι καὶ αἱ δυνάμεις του. Πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ κάμνη θαύματα, εἰάν εἶναι προφήτης, ἡρωϊσμοὺς εἰάν εἶναι στρατιωτικὸς ἀρχηγός. Πρωτίστως ὅμως πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐημερίαν τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν. Ἀντιθέτως ἐπίσης πρὸς

τὴν ἐξουσίαν, ἣτις βασίζεται ἐπὶ λογικῆς συγκροτήσεως ἢ ἐπὶ τῆς παραδόσεως, ἢ χαρισματικῆ ἐξουσία ἀποτελεῖ φαινόμενον ἐπαναστατικόν, μεταβάλλει τὰς ἰσχυούσας ἀξίας καὶ ἀνατρέπει τὰ ἐκ παραδόσεως ἢ κατὰ λογικὴν σκοπιμότητα κείμενα. Καὶ ἡ γραφειοκρατικὴ λογικοποίησις τῆς ζωῆς εἶναι βεβαίως δυνατόν — ἀντιθέτως πάντως πρὸς τὴν ὅπως δῆποτε συντηρητικὴν παράδοσιν — νὰ ἐκδηλωθῇ, κατὰ τὸν Max Weber, ἐπαναστατικῶς. Αὕτη ὅμως ἐπαναστατεῖ ἀπλῶς διὰ μέσων τεχνικῶν καὶ δὴ — ὅπως ἀποδεικνύουν αἱ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ συντελούμεναι ἀνατροπαί — ἔσωθεν τὰ πράγματα, μετὰ ταῦτα δὲ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἀναγκάζονται ἀπλῶς ἐκ σκοπιμότητος νὰ προσαρμόζονται εἰς αὐτά. Τὸ χάρισμα ὀφείλει ἀντιθέτως τὴν δυνάμιν του εἰς πίστιν καὶ οὐχὶ εἰς ὑπολογισμοὺς σκοπιμότητος, εἰς τὴν πεποίθησιν, ἣτις γεννᾶται εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἄλλων, ὅτι ἐκδήλωσις τις θρησκευτικῆ, ἠθικῆ, καλλιτεχνικῆ, ἐπιστημονικῆ, πολιτικῆ ἢ οἴασδῆποτε ἄλλης φύσεως ἀποτελεῖ ἀποκάλυψιν δυνάμεως ἀνωτέρας, δυνάμεως ὑπερφυσικῆς. Ἡ πίστις αὕτη ἐπαναστατεῖ «ἔσωθεν» τοὺς ἀνθρώπους καὶ προσαρμόζει τὰ πράγματα εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν θέλησιν καὶ οὐχὶ τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰ ἐπαναστατοῦντα πράγματα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, ὅτι ὁ Max Weber δὲν ἀρνεῖται μὲν τὴν θεωρίαν τοῦ Marx, καθ' ἣν αἱ ἐπερχόμεναι εἰς τὰ μέσα καὶ εἰς τὰς συνθήκας παραγωγῆς μεταβολαὶ ἐπαναστατοῦν τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἀρκεῖται ὅμως καὶ εἰς αὐτήν. Ἡ ἱστορία, κατὰ τὸν Max Weber, ἐγνώρισεν ὡς πρωτογενεῖς ἐπαναστατικοὺς παράγοντας ὄχι μόνον τὰ πράγματα (εἰδικώτερον τὰ μέσα παραγωγῆς), ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἱστορία ἐμφανίζει οὐχὶ μόνον τοὺς ἀνθρώπους προσαρμοζομένους εἰς τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα προσαρμοζόμενα εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ δαμαζόμενα ὑπ' αὐτῶν. Δὲν θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα, εἰ ἡ θεωρία αὕτη ἀπομακρύνει τὸν Max Weber πολὺ ἀπὸ τοῦ Marx. Ἄν καί, καθ' ἡμᾶς, ὁ Marx ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ βλέπῃ τὴν ἱστορίαν καθ' ὃν τρόπον βλέπουν ταύτην οἱ πλεῖστοι τῶν λεγομένων Μαρξιστῶν, ἐν τούτοις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἰσέλθωμεν ἐνταῦθα εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τούτου, ζητήματος, τὸ ὅποιον ἄλλως τε ἐπραγματεύθημεν ἐν εἰδικῇ περὶ Marx πραγματείᾳ ἡμῶν.

Ἄς ἐπανέλθωμεν λοιπὸν εἰς τὸν Max Weber. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τοῦδε ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἀναπτυχθέντων καταλήγει οὗτος εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ χαρισματικὴ ἐξουσία, ἐπαναστατοῦσα τοὺς ἀνθρώπους «ἔσωθεν» καὶ οὐχὶ «ἔξωθεν» (δηλαδή οὐχὶ ἀπλῶς ἐκ τῆς ἀνάγκης, ὅπως προσαρμοσθῶν αὐτοὶ εἰς τὰ μεταβληθέντα μέσα παρα-

γωγῆς), ἀποτελεῖ τὴν γνησίαν «δημιουργικὴν» ἐπαναστατικὴν δύναμιν τῆς ἱστορίας. Πάντως ἡ «καθαρῶς» χαρισματικὴ ἐξουσία δὲν σημαίνει ἄμορφόν τι καὶ χαῶδες καθεστῶς, δὲν σημαίνει ἔλλειψιν πάσης ὀργανώσεως. Καὶ αὕτη συνδέεται πρὸς ὀλόκληρον σύστημα ὀργανώσεως, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὴν ὑπαρξίν στενωτέρου τινος κύκλου ἐκλεκτῶν, οἱ ὅποιοι, συγκεντρούμενοι περὶ τὸν χαρισματικῶς ἀναδειχθέντα, ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον εἶδος χαρισματικῆς ἀριστοκρατίας. Μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ κυρίου κρατεῖ συνήθως ἢ μᾶλλον ἐκράτει καὶ εἶδος τι κοινότητος οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἐμφανίζεται, κατὰ τὸν Max Weber, τὸ χάρισμα—παρὰπλεύρως εἰς τὸν θεσμὸν τῆς οἰκιακῆς κοινότητος (τοῦ οἰκογενειακοῦ κομμουνισμοῦ)—ὡς ὁ δεύτερος, θεμελιωδῶς διάφορος πρὸς τὴν οἰκιακὴν κοινότητα, ἱστορικὸς φορεὺς κομμουνισμοῦ, ἐφ' ὅσον βεβαίως διὰ τοῦ ὅρου τούτου δὲν νοεῖται ἡ λογικὴ ὀργάνωσις τῆς παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν διὰ κοινὸν οὕτως εἶπεῖν «λογαριασμόν».

Ὁ ἱστορικῶς ἐξηκριβωμένος κομμουνισμὸς ἐγνώρισεν ὡς φορεὰ τοῦ ἢ τὴν πατριαρχικὴν στέγην (ὑπ' αὐτὴν ἄλλως τε μόνον ἴσχυσεν ὡς φαινόμενον τῆς καθημερινῆς ζωῆς) ἢ τὴν ἔξω τῆς καθημερινῆς ζωῆς ἀναπτυχθεῖσαν χαρισματικὴν ἰδεολογίαν. Ὑπὸ τὴν δευτέραν ταύτην μορφήν ἐνεφανίσθη ὁ κομμουνισμὸς ἢ ὡς κομμουνισμὸς βασιζόμενος ἐπὶ τῆς λείας ἢ ὡς κομμουνισμὸς ἀγάπης. Ἡ ὁδὸς ὅμως αὕτη τῆς μονιμοποιήσεως τῆς χαρισματικῆς ἰδεολογίας σημαίνει ταῦτοχρόνως καὶ κατάπνιξιν τοῦ χαρίσματος. Ὁ Max Weber μελετᾷ ἰδιαίτερως τὴν διαδικασίαν τῆς μετατροπῆς τοῦ χαρίσματος εἰς φαινόμενον τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἐν ᾧ ἡ χαρισματικὴ ἐξουσία εἶναι—ἐν τῇ καθαρᾷ αὐτῆς μορφῇ—πάντοτε προῖόν ἀσυνήθων ἐξωτερικῶν ἢ ἐσωτερικῶν καταστάσεων, τείνει ἐν τούτοις εἰς τὸ νὰ ἀρνηθῇ ἑαυτήν, μεταβαλλομένη εἰς φαινόμενον τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἐκ τῶν χαρισματικῶς συγκροτηθέντων ὀπαδῶν πολεμικοῦ τινος ἥρωος γεννᾶται π. χ. μόνιμος πολιτειακὸς ὀργανισμὸς, κράτος. Ἐκ τοῦ χαρισματικῶς συγκροτηθέντος κύκλου, ὅστις περιβάλλει προφήτην τινα, καλλιτέχνην, φιλόσοφον, ἠθικόν, ἐπιστημονικόν ἢ πολιτικόν νεωτεριστήν, γεννῶνται ἐκκλησίαι, αἵρέσεις, ἀκαδημίαι, σχολαί, κόμματα. Εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ταύτας παραδίδεται τὸ χάρισμα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκας τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἡ χαρισματικὴ ἐπαγγελία μετατρέπεται τοιοῦτοτρόπως εἰς δόγμα, διδασκαλίαν, θεωρίαν, κανονισμούς, νομικὰς διατάξεις ἢ τέλος εἰς τὸ περιεχόμενον νεκρᾶς παραδόσεως. Τὸ χάρισμα καὶ ἡ παράδοσις, ἂν καὶ εἶναι δύο δυνάμεις ξέναι πρὸς ἀλλήλας, συνάπτουν, κατὰ τὸν Max Weber, πολλάκις σχέσεις στενωτάτας. Τὸ πρόβλημα ἰδίᾳ τῆς διαδο-

χῆς τοῦ χαρισματικῶς ἀναδειχθέντος προφήτου, ἥρωος, διδασκάλου ἢ πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ σημαίνει ἄφ' ἑαυτοῦ συσχετίσιν τοῦ χαρίσματος πρὸς κανονισμοὺς καὶ παραδόσεις. Συνήθως βεβαίως εἰς τὰς πρωτογενῶς χαρισματικὰς ὀργανώσεις εἶναι ἡ ὑπόδειξις, ἡ μεταβίβασις τοῦ χαρίσματος, δηλαδή ἡ δημιουργία τοῦ διαδόχου ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ κυρίου." Ἡδη εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ ἐπὶ προσωπικοῦ χαρίσματος βασιζομένη ἐξουσία μετατρέπεται εἰς ἐξουσίαν ἀρουομένην τὴν δικαίωσίν της ἀπὸ πηγῆς ξένης πρὸς τὴν ἀτομικότητα τοῦ φορέως της, ἀπὸ τῆς νομιμότητος. Ἐὰν ὁ φορεὺς τοῦ χαρίσματος δὲν ὑποδείξῃ διάδοχον, τότε ὀρίζεται οὗτος ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν καὶ δὴ ἐκλεκτῶν ὀπαδῶν ἐκείνου ἢ ἀνακηρύσσεται — ἔφ' ὅσον πρόκειται περὶ πολιτικῆς ὀργανώσεως — ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ. Ἡ τελευταία ὅμως αὕτη περίπτωσις, τὴν ὀποίαν ἡ ἱστορία ἐμφανίζει συνδεδεμένην πρὸς τὸν θεσμὸν τῆς αἰρετῆς βασιλείας, δὲν σημαίνει ἐκλογὴν γινομένην ἐπὶ τῆ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς πλειονοψηφίας. Κατὰ βάθος δὲν πρόκειται καὶν περὶ ἐκλογῆς. Τὸ κύρος τοῦ χαρίσματος διατηρεῖται ἀκόμη ἀνέπαφον. Ὁ ἀξίος ἀνακηρύσσεται κοινῇ βοῇ. Ὁ θεσμὸς τῆς πλειονοψηφίας εἶναι ἀκόμη ἀγνωστος. Ἡ θέσπισις τῆς ἀρχῆς τῆς πλειονοψηφίας κλονίζει πλέον ἐκ βάθρων τὴν χαρισματικὴν ἐξουσίαν. Καὶ ὑπάρχουν βεβαίως περιπτώσεις, καθ' ὅσας ἡ ἀρχὴ αὕτη ἔχει μόνον τυπικὴν σημασίαν, τοῦ ἀξίου, ὅπως ἐκλεγῆ, ἐπιβαλλομένου οὐσιαστικῶς καὶ μὴ ἐκλεγομένου. Αἱ περιπτώσεις ὅμως αὗται εἶναι ὀλίγαι. Ἐξ ὀλων τῶν δημοκρατικῶν μορφῶν δημιουργίας καὶ ἐπιλογῆς τῶν ἡγετῶν, ἡ μόνη, ἡ ὀποία φέρει ὀπωσδήποτε — κατ' ἀρχὴν τοῦλάχιστον — χαρακτῆρα χαρισματικόν, εἶναι ἡ βασιζομένη ἐπὶ τοῦ δημοκρατικοῦ συστήματος τῆς λεγομένης «δημοψηφιστικῆς» (δηλαδή εἰς δημοψήφισμα ὀφειλομένης) ἐξουσίας. Ἡ μορφή αὕτη ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ γαλλικοῦ καισαρισμοῦ. Τὸ δημοψήφισμα εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην σημαίνει κατ' οὐσίαν οὐχὶ ἐκλογὴν, ἀλλ' ἀναγνώρισιν χαρισματικῆς ἐξουσίας.

Ἰάντως—καὶ εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην ἀποδίδει ὁ Max Weber ἰδιαιτέραν σημασίαν—ἡ μοῖρα τοῦ χαρίσματος συνίσταται κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ νὰ ὑποχωρῆ πρὸς τῆς προϊούσης ἐξελίξεως θεσμῶν διαρκείας. Τὸ χάρισμα προὑποθέτει τὸ ἀσύνηθες, τὸ μὴ καθημερινόν, τὸ μὴ κανονικόν. Ἐὰν ἀνατρέξωμεν π.χ. εἰς τὰς παλαιότερας σελίδας τῆς ἱστορίας, θὰ ἴδωμεν, ὅτι εἰς ἐποχὰς εἰρηνικῆς καὶ κανονικῆς ζωῆς ἡ δύναμις τοῦ ἀρχηγοῦ προπολιτειακῶς ὀργανωμένου χωρίου εἶναι μὴδαμινῆ. Οὗτος ἀσχεῖ ἀπλῶς διαιτητικὰ τινα καὶ ἀντιπροσωπευτικὰ δικαιώματα. Δικαίωμα βεβαίως καθαιρέσεως δὲν ἔχουν τυπικῶς οἱ ὑπὸ

τὴν ἐξουσίαν τοῦ ζῶντες, διότι ἡ ἐξουσία τοῦ αὐτῆ βασιζέται ἐπὶ χαρίσματος καὶ ὄχι ἐπὶ ἐκλογῆς. Τὸν ἀνεπίθυμητον ὅμως ἀρχηγὸν — ἂν καὶ δὲν δύνανται νὰ καθαιρέσουν — ἐγκαταλείπουν οἱ ὄπαδοι καὶ μεταναστεύουν. Εἰς αὐτὰς ταύτας τὰς γερμανικὰς φυλὰς συνέβαινον ἐνίοτε τοιοῦτου εἴδους ἔμμεσοι καθαιρέσεις ἡγεμόνων. Ἡ ἀληθὴς δύναμις τοῦ χαρίσματος ἐκδηλοῦται ἀντιθέτως εἰς στιγμὰς κρίσεως, ἀσυνήθων περιστάσεων, ἀνάγκης. Ἀσυνήθεις στιγμαὶ ἀνάγκης γεννοῦν τὸν προφήτην ἢ τὸν πολεμικὸν ἥρωα. Μονιμοποιουμένου τοῦ καθεστῶτος τῆς ἀνάγκης μεταβάλλεται ὁ προφήτης καὶ μάγος εἰς ἱερέα, ὁ δὲ πολεμικὸς ἥρωας εἰς ἡγεμόνα καὶ βασιλέα. Ἡ γένεσις τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας ὀφείλεται, κατὰ τὸν Max Weber, εἰς τὴν μεταβολὴν κρισίμου τινος πολεμικῆς περιστάσεως εἰς κατάστασιν χρονίαν. Ἡ βασιλεία καὶ δι' αὐτῆς τὸ κράτος προῆλθον ἐκ τῆς μονιμοποιήσεως κινδύνων καὶ κρισίμων περιστάσεων. Ὁ Max Weber στρέφεται κατὰ τῶν θεωριῶν ἐκείνων, αἵτινες, βασιζόμεναι ἐπὶ τοῦ Nietzsche, διδάσκουν, ὅτι τὸ κράτος προῆλθε παντοῦ καὶ πάντοτε ἐκ τῆς ὑποταγῆς τῆς ἡττηθείσης φυλῆς ὑπὸ τὴν νικητήριαν φυλὴν. Ἡ θεωρία αὕτη δὲν συνδέεται μόνον πρὸς τὸν Nietzsche, ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὸν Saint-Simon, ἀνεπτύχθη δὲ μετὰ ταῦτα κυρίως ὑπὸ τοῦ Gumplowicz καὶ ὑπὸ τοῦ βασισθέντος ἐπ' αὐτοῦ Franz Oppenheimer. Ἐπανειλημμένως ἤδη ἐν τῇ παρούσῃ πραγματεία ἐδόθη εἰς ἡμᾶς ἡ εὐκαιρία, ὅπως ἀναπτύξωμεν τὴν θεωρίαν ταύτην περὶ τῆς ἐξωγενοῦς προελεύσεως τῆς πολιτείας, ὡς διεμορφώθη ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Oppenheimer. Καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι πολλαὶ ὑπῆρξαν αἱ περιπτώσεις ἐκεῖναι, καθ' ἃς ἡ γένεσις τοῦ θεσμοῦ τῆς πολιτείας ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ὑποταγῆς ἡττηθείσης φυλῆς ὑπὸ τὴν νικητήριαν φυλὴν, ὑποταγῆς, ἧς ἡ διατήρησις ἔπρεπε νὰ κατοχυρωθῇ. Αἱ περιπτώσεις ὅμως αὗται, ἀντιθέτως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Oppenheimer, δὲν συνιστοῦν νόμον ἀπόλυτον. Ἐρευνηταὶ τῆς προϊστορίας, ὡς οἱ Schmidt καὶ Koppers, καὶ ἱστορικοί, ὡς ὁ Eduard Meyer, ἐπιμένουν εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς γνώμης, ὅτι ἡ καταγωγὴ τῆς πολιτείας δὲν ὑπῆρξε παντοῦ ἐξωγενῆς. Δὲν εἶναι ὅμως κἂν ἀνάγκη νὰ καταφύγῃ τις εἰς ἐθνολογικὰς καὶ προϊστορικὰς ἐρεῦνας. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ διὰ τῶν ἀπλῶν συλλογισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους προβαίνει ὁ Max Weber. Ἡ ἐξάρτησις τῶν μὲν ἀπὸ τοὺς δὲ — συνήθως μάλιστα τῶν πολλῶν ἀπὸ τοὺς ὀλίγους — κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἡ ἴδρυσις πολιτειακῆς ἐξουσίας εἶναι δυνατὸν κάλλιστα νὰ ἐμφανισθῇ ὡς ἀποτέλεσμα διαφορισμοῦ ἐκδηλουμένου ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φυλῆς. Οἱ ἐκλεκτοὶ ὄπαδοι ἀρχηγοῦ

τινος εἶναι δυνατὸν κάλλιστα νὰ συμπηχθοῦν εἰς ἰδίαν τάξιν καὶ νὰ ἀσκήσουν δικαιώματα κυριαρχικά, δημιουργουμένης τοιουτοτρόπως φεουδαρχικῆς τινος ἀριστοκρατίας εἰς βάρος τῶν μὴ μετεχόντων ταύτης μελῶν τῆς αὐτῆς φυλῆς. Φυσικὸν βεβαίως εἶναι, ἡ ἐξουσία αὕτη νὰ λαμβάνη χαρακτῆρα συστηματικώτερον ἐπὶ ἐδάφους κατακτηθέντος, δηλαδή εἰς βάρος ξένης καὶ ἠττηθείσης φυλῆς. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι ἀποκλείεται καὶ ἡ γένεσις πολιτικῆς ἐξουσίας ὡς προϊόντος διαφορισμοῦ ἐκδηλουμένου ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φυλῆς. Ἡ χαρισματικὴ ἐξουσία συνδέεται στενώτατα πρὸς τὴν ὑπαρξιν στενωτέρου τινος κύκλου ἐκλεκτῶν. Ἡ δημιουργία τοιούτου κύκλου σημαίνει ἤδη ἀφ' ἑαυτῆς ἐνδογενῆ διαφορισμόν.

50. — Δὲν θὰ ἐπιμείνωμεν περισσότερον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας τοῦ Max Weber περὶ τῆς χαρισματικῆς ἐξουσίας. Εἶναι ἀδύνατον ἄλλως τε νὰ δοθῇ πλήρης εἰκὼν τῆς εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἀναφερομένης διδασκαλίας τοῦ Γερμανοῦ κοινωνιολόγου. Ἡρκέσθημεν εἰς τὸ νὰ ἀναπαραστήσωμεν ταύτην διὰ γενικῶν τινων γραμμῶν. Βασιζόμενοι ἤδη ἐπ' αὐτῶν, δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι τὸ μόνον κριτήριον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναδειχθῇ τὸ ἀληθῶς ἀνώτερον ἄτομον, εἶναι τὸ κριτήριον τοῦ συγκινοῦντος, παρασύροντος καὶ ἐπαναστατοῦντος χαρίσματος. Τοῦτο ὅμως προϋποθέτει — ὅπως τονίζει καὶ ὁ Max Weber, — τὸ ἀσύνηδες, τὸ μὴ καθημερινόν, τὸ μὴ κανονικόν, τὸ κρίσιμον. Ἡ ἀνάπτυξις θεσμῶν διαρκείας — εἴτε ἐπὶ τῆς παραδόσεως βασιζονται οὗτοι, εἴτε ἐπὶ λογικῶς συγκεκριημένων κανόνων — αἶρει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν περισσότερον τὰς πιθανότητας τῆς μαγικῆς οὕτως εἰπεῖν ἀποκαλύψεως τοῦ χαρίσματος. Τὸ ἀτομικόν, ὅπερ ἀρύεται τὴν δυνάμιν του ἀπὸ τῆς ἀρνήσεως ἀκριβῶς παντὸς δεσμοῦ (εἴτε δεσμὸς παραδόσεως εἶναι οὗτος, εἴτε δεσμὸς λογικῶς συγκεκριημένων σχέσεων), πνίγεται ἐντὸς τῆς ἀτμοσφαίρας τῆς ἐποχῆς μας, ἀτμοσφαίρας, τῆς ὁποίας αἱ διαστάσεις καὶ ἡ τεχνητὴ πυκνότης προϋπόλογίζονται καθημερινῶς ἐπὶ τῇ βάσει στενῶς λογικῶν μέτρων, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σκοπιμότητος, τοῦ συμβιβασμοῦ, τῆς κανονικότητος. Ἡ ἐποχὴ μας κατήργησε μὲν τὴν κατ' ἀρχὴν ἀρνούμενην βεβαίως τὸ ἄτομον δυνάμιν τῆς παραδόσεως, δυνάμιν, ἣν ἐσυμβόλισε κυρίως εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν ἢ πατριαρχικὴν σχέσιν τοῦ φεουδαλισμοῦ καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ καθεστῶτος τῆς κληρονομικῆς μοναρχίας, δὲν ἀντικατέστησεν ὅμως τὴν ἐν πολλοῖς καταργηθεῖσαν δυνάμιν τῆς παραδόσεως διὰ καταστάσεως εὐνοούσης τὸ ἄτομον. Ὁ ἀτομικισμὸς τῆς ἐποχῆς μας ὑπάρχει μόνον κατ' ἐπίφασιν. Ἡ γενομένη ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ἔρευνα

ἀπέβλεψεν εἰς τὸ νὰ ἀποδείξῃ ἀκριβῶς τοῦτο. Ἡ θεωρία τοῦ M a x W e b e r περὶ τοῦ χαρίσματος ὡς δυνάμεως καταπιεζομένης ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν λογικῶς συγκεκριμένων κανόνων — ὅπως εἶναι οἱ διέποντες ἐν πολλοῖς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς ἐποχῆς μας κανόνες —, ἐπικυρώνει τὰ ὑφ' ἡμῶν ἀναπτυχθέντα.

Ἐρωτᾶται ὁμως ἤδη: Πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ ὅ,τι ἡ ἐποχή μας — παρὰ τὴν ἐχθρότητά της πρὸς τὴν παράδοσιν — δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξασφαλίσῃ; Πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἐπικράτησις τοῦ χαρίσματος, ἡ ἐπικράτησις τοῦ ἀτόμου;

Εἶναι φανερόν, ὅτι διὰ τῆς θέσεως τοῦ ἐρωτήματος τούτου ἐγκαταλείπομεν πλέον τὴν κοινωνιολογικὴν ἔρευναν. Ἡ κοινωνιολογία δίδει εἰς ἡμᾶς ἀπλῶς τὰ κριτήρια, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων εἶναι δυνατόν νὰ συλληφθῇ τὸ νόημα δεδομένης ἱστορικῆς καταστάσεως. Ἦδη ζητοῦμεν νὰ μεταβιβάσωμεν τὰς παρατηρήσεις μας εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ὄνειρου. Παρ' ὅλην τὴν ἐπιφυλακτικότητα, ἡ ὁποία διέπει κατὰ κανόνα τὸν ἐπιστήμονα, δὲν νομίζομεν, ὅτι εἶναι ἀπηγορευμένη εἰς αὐτὸν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἢ πτῆσις ἔξω τῆς σφαίρας, ἐντὸς τῆς ὁποίας δεσμεύει τοῦτον ἡ συμβατικότητα τῆς ἐπιστημονικῆς συνειδήσεως. Ἄς ἀπαλλαγῶμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς πρὸς στιγμὴν τῆς συμβατικότητος ταύτης.

Ἐπάρχει πιθανότης τις νὰ ὑψωθῇ ἡ ζωὴ πράγματι ὑπεράνω τοῦ κανονικοῦ, τοῦ συνήθους, τοῦ καθημερινοῦ. Αὕτη αὕτη ἡ καθημερινὴ ζωὴ θὰ παύσῃ τότε νὰ εἶναι καθημερινή, δηλαδὴ προοδικασμένη ὑπὸ παραδόσεων, συνηθειῶν ἢ λογικῶν κανόνων, θὰ παύσῃ νὰ εἶναι προδιαγεγραμμένη. Δὲν φθάνομεν βεβαίως μέχρι τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασεν ὁ Κ α λ λ ι κ λ ῆ ς εἰς τὸν «Γοργίαν» τοῦ Π λ ά τ ω ν ο ς, σημείου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὠρμήθη ὁ συμβολικὸς οὗτος ἀντιπρόσωπος τῆς ἀθηναϊκῆς ἀριστοκρατίας διὰ νὰ ἐλεγχθῇ, διὰ νὰ ἐλεγχθῇ δριμύτατα ὑπὸ τοῦ Σ ω κ ρ ά τ ο υ ς. Ὁ Κ α λ λ ι κ λ ῆ ς ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ θεσμοί, οἱ νόμοι, αὕτη αὕτη ἡ πολιτεία ἐν γένει ἐδημιουργήθησαν πρὸς δέσμευσιν τῆς δυνάμεως τοῦ ἀληθῶς ἀνωτέρου ἀτόμου. «Φύσει μὲν γὰρ πᾶν αἴσχιόν ἐστιν ὅπερ καὶ κάκιον, τὸ ἀδικεῖσθαι, νόμῳ δὲ τὸ ἀδικεῖν· οὐδὲ γὰρ ἀνδρὸς τοῦτο γ' ἐστὶ τὸ πάθημα, τὸ ἀδικεῖσθαι, ἀλλ' ἀνδραπόδου τινός, ὃ κρεῖττόν ἐστι τεθνάναι ἢ ζῆν, ὅστις ἀδικούμενος καὶ προπηλακιζόμενος μὴ οἷός τε ἐστὶν αὐτὸς αὐτῷ βοηθεῖν μηδὲ ἄλλω οὐδ' ἂν κήδηται. ἀλλ', οἶμαι, οἱ τιθέμενοι τοὺς νόμους οἱ ἀσθενεῖς ἀνθρώποι εἴσι καὶ οἱ πολλοί. πρὸς αὐτοὺς οὖν καὶ τὸ αὐτοῖς συμφέρον τοὺς τε νόμους τίθενται καὶ τοὺς ἐπαίνους ἐπαινοῦσι καὶ τοὺς ψόγους ψέγουσιν, ἐκφοβοῦντες τοὺς ἐρωμενεστέρους τῶν ἀνθρώπων καὶ δυνατοὺς ὄντας πλέον

ἔχειν, ἵνα μὴ αὐτῶν πλέον ἔχουσιν, (λέγουσιν) ὡς αἰσχροὺν καὶ ἀδικὸν τὸ πλεονεκτεῖν, καὶ τοῦτο ἔστι τὸ ἀδικεῖν, τὸ πλέον τῶν ἄλλων ζητεῖν ἔχειν· ἀγαπῶσι γάρ, οἶμαι, αὐτοὶ ἂν τὸ ἴσον ἔχωσι φαυλότεροι ὄντες».¹

Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Καλλικλέους οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς ὅ,τι ζητοῦμεν ἡμεῖς ἐνταῦθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν. Ὁ Καλλικλῆς δομᾶται οὐχὶ ἐκ τῆς ἰδεολογίας τοῦ ἀληθοῦς ἀτόμου, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀτταβιστικοῦ ἐγωϊσμοῦ τῆς στερηθείσης αἰφνιδίως τῶν κυριαρχικῶν τῆς δικαιωμάτων κρατούσης τάξεως καὶ δὴ τάξεως, τῆς ὁποίας ἡ δύναμις ἐβασίζετο ἐπὶ παραδόσεως τοῦ αἵματος. Ἡ βᾶσις, ἀφ' ἧς δομᾶται ὁ Καλλικλῆς ἀποτελεῖ ἐμμέσως ὡσαύτως ἄρνησιν τοῦ ἀτόμου. Οὗτος ζητεῖ τὴν κατάργησιν τῶν θεσμῶν, ἰδίᾳ τῆς τάξεως τοῦ δικαίου, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἡ τάξις τῶν ἐκ κληρονομικότητος εὐγενῶν τῶν φραγμῶν, τοὺς ὁποίους ἔθεσεν εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἡ νομοθεσία τοῦ Κλεισθένους καὶ τοῦ Σόλωνος. Συμφέροντα τάξεως καὶ δὴ συμφέροντα ἀπλῶς οἰκονομικὰ εἶναι ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων εὐγλωττος πράγματι διερμηνεὺς ἐγένετο ὁ Καλλικλῆς. Δὲν πρόκειται ὅμως ἐνταῦθα περὶ ἰδεολογικοῦ ἐπιστεγᾶσματος τοιαύτης τινος οἰκονομικῆς σκοπιμότητος. Ἡμεῖς φανταζόμεθα — ἢ ἔστω : ὄνειρευόμεθα — κοινωνίαν, ἡ ὁποία δὲν θὰ καταργήσῃ θεσμοὺς καὶ παραδόσεις διὰ νὰ ἀφήσῃ ἐλεύθερον τὸν ἐγκληματίαν νὰ διαπράττῃ τὰ ἐγκλήματά του, ἀλλὰ δὲν θὰ ἔχῃ ἀνάγκην θεσμῶν καὶ παραδόσεων ἢ μᾶλλον θὰ διατηρῇ τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰς παραδόσεις μόνον, ἐφ' ὅσον ἡ δύναμις τοῦ ἀποκαλυπτομένου ἀτομικοῦ χαρίσματος δὲν θὰ εἶναι ἀνωτέρα τῆς δυνάμεως τῶν ἰσχυόντων τύπων. Ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας ἡ ἐπικράτησις τοῦ χαρίσματος ἀποτελεῖ — ἰδίᾳ εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν — ἐξαιρέσιν. Ὑπὸ τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας φανταζόμεθα ὡς δυνατάς, ἡ ἐπικράτησις τοῦ χαρίσματος θὰ εἶναι κανὼν. Πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι, ὅπως καὶ ἡ καθημερινὴ ζωὴ παύσῃ νὰ εἶναι ἀπλῶς καθημερινή. Πρὸς τοῦτο καὶ τὸ καθημερινὸν πρέπει νὰ μεταβληθῇ εἰς ποίημα. Ἡ σημερινὴ βεβαίως ζωὴ δὲν προδίδει διάθεσιν, ὅπως στραφῇ πρὸς τοιαύτην κατεύθυνσιν. Ἀντὶ νὰ καθίστανται οἱ θεσμοὶ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν περισσύτερον εὐκαμπτοὶ, χάνουν καὶ τὴν σχετικὴν εὐκαμψίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἄλλοτε. Παράδειγμα ὁ κοινοβουλευτισμός. Ἡ ἐξάρτησις τῆς κυβερνήσεως ἀπὸ τοῦ κοινοβουλίου μετεβλήθη εἰς διάταξιν συνταγματικὴν, διευπλώθη ὡς κανὼν δικαίου. Παντοῦ ὑπάρχει ἡ τάσις, ὅπως καὶ αἱ λεπτομέρειαι ἀκόμη τυγχάνουν εἰδικοῦ προϋπολογισμοῦ. Τὸ ζωντανόν, τὸ ἄμεσον, τὸ αὐθόρμητον, τὸ εἰλικρι-

1) Πλάτωνος, Γοργίας 483 ABC.

νές, τὸ ἀληθές περιορίζεται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν περισσότερο. Ἡ σκοπιμότης ἐκτοπίζει τὴν ἐσωτερικὴν ἀνάγκην. Ὑπὸ τοιούτους ὄρους εἶναι βεβαίως ἀδύνατον νὰ προσεγγίσῃ — δὲν λέγομεν κἄν : νὰ πραγματοποιήσῃ — ὁ ἄνθρωπος τὸ ἰδεῶδες, τοῦ ὁποίου τὴν διατύπωσιν ἐπεχειρήσαμεν ἀνωτέρω. Ἡ ἀνθρωπότης πρέπει νὰ ὑποστῇ μεγάλην ἀνατροπὴν. Ἀλλοίμονον ὅμως, εἰάν ἡ ἀνατροπὴ σημάνη μόνον πρόσχημα ἀνατροπῆς! Ἀλλοίμονον — καὶ τοῦτο φοβούμεθα πολὺ — εἰάν ἀνατραποῦν θεσμοὶ διὰ νὰ ἀντικατασταθοῦν ὑπ' ἄλλων διαφόρων μὲν κατὰ τὸ περιεχόμενον, ἀναλόγων ὅμως ἢ καὶ χειροτέρων κατὰ τὴν ἀρνητικῆν των ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἄτομον δύναμιν. Ἐὰν συμβῇ τοῦτο, θὰ ἐπέλθῃ ἡ διαιωνίσις καὶ ὄχι ἡ θεραπεία τοῦ κακοῦ!

51. — Πρὶν ἢ περάνωμεν τὰς περὶ ἀτομικισμοῦ παρατηρήσεις μας, ἀπαραίτητον θεωροῦμεν, ὅπως προσθέσωμεν ἀκόμη ὀλίγας τινὰς λέξεις.

Αἱ παρατηρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας προέβημεν, ἀνεφέροντο εἰς τὸ ἄτομον. Ποῖον ὅμως εἶναι τὸ ἄτομον τοῦτο; Ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος κεφαλαίου ἐπεχειρήσαμεν νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἐννοϊάν του. Μεθ' ὅσα εἰδικώτερα ἀνεπτύξαμεν, ἅς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν θέσιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὠρμήθημεν, διατυποῦντες ταύτην ἐκ νέου. Τὸ ἄτομον, χάριν τοῦ ὁποίου ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ γενομένην ἔρευναν, δὲν ὑπάρχει, δὲν εἶναι πραγματικόν, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ καταστῇ πραγματικόν. Πῶς ὅμως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὠρμήθημεν ἀπὸ τῆς ὑπάρξεώς του; Ἐκεῖνο, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὠρμήθημεν, εἶναι τὸ ἄτομον οὐχὶ ὡς πραγματικότης, ἀλλ' ὡς ἰδέα. Τὸ ἄτομον ὡς ἰδέα δὲν ἀποτελεῖ μὲν πραγματικότητα, ἀλλ' ἀποτελεῖ κἄτι, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνώτερον ταύτης: ἀποτελεῖ κριτήριον τῆς πραγματικότητος. Τὸ ἀτομικὸν ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτοῦ οὐσίᾳ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μεταβληθῇ εἰς πραγματικότητα ἢ μᾶλλον νὰ ἀποκαλυφθῇ ὡς τοιοῦτον. Ὅπως ἐλέχθη ἐπανειλημμένως, δὲν ὑπάρχει νόημα ἀνθρώπινον, τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορικὴ, πραγματικὴ ἀποκάλυψις εἶναι ἀπολύτως ἀτομικὴ. Τὸ ἀπολύτως ἀτομικὸν ἀποκαλύπτεται πάντοτε ἐν συνδυασμῷ πρὸς σχετικόν τι καὶ τυπικὸν καὶ προσλαμβάνει δι' αὐτοῦ ἀκριβῶς τὴν ἱστορικὴν ἰσχύν του, ἀναιρουμένου τοῦ ἀπολύτου καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν ὅπωςδῆποτε ἀσυμβιβάστου χαρακτήρος του. Χαρακτηρίζοντες ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμφάνισιν τινὰ ὡς ἀπολύτως ἀτομικὴν, προβαίνομεν εἰς συγκριτικὸν χαρακτηρισμόν, δηλαδὴ χαρακτηρίζομεν τὴν ἐμφάνισιν ταύτην ὡς περιέχουσαν στοιχεῖα, δηλαδὴ νοήματα ἀτομικώτερα ἐκείνων, τὰ ὁποῖα περιέχει ἄλλη ἱστορικὴ ἐμφάνισις. Τὸ ἀπόλυτον ἄτομον ὡς τοιοῦτον καὶ ἄνευ ἐπεμβάσεως στοιχείων σχετικῶν, τουτέστι στοιχείων ἱστορικῶν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματο-

ποιηθῆ. Μόνον δι' ἀφαιρέσεως καὶ δὴ ἀφαιρέσεως βασιζομένης οὐχὶ ἐπὶ τῆς λογικῆς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς διαισθήσεως, ἀφαιρέσεως ἀναλόγου πρὸς ἐκείνην, δι' ἧς συλλαμβάνεται ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ, εἶναι δυνατόν νὰ συληφθῆ καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀπολύτου ἀτόμου. Τὸ ἀπόλυτον ἄτομον εἶναι αἰώνιον καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῆ ὡς τοιοῦτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τῆς ὁποίας ὁ χαρακτήρ εἶναι σχετικός, παροδικός, πραγματικός. Ἐὰν ἦτο δυνατόν ὡς τοιοῦτον νὰ πραγματοποιηθῆ, δὲν θὰ ἦτο αἰώνιον καὶ ἀπόλυτον. Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Θεός, εἰάν ἦτο πραγματικός, δὲν θὰ ἦτο αἰώνιος!

